

**Nicolae IORGA**

***ISTORIA LITERATURII  
ROMÂNEȘTI***

Vol. II

*De la 1688 la 1780*



---

Cartea Românească  
EDUCAȚIONAL

**TABLA DE MATERII**

Introducere .....	5
<b>CARTEA ÎNTÂI. EPOCA LUI CANTEMIR</b>	
CAPITOLUL I. Influența polonă și grecească.....	27
CAPITOLUL II. Cronicile brâncovenesti .....	72
CAPITOLUL III. Literatura religioasă.....	84
CAPITOLUL IV. Marile compilații de cronici. Cronicile lui Nicolae Mavrocordat: Nicolae Costin și Radu Popescu. Lucrări encomiastice și genealogice.....	97
CAPITOLUL V. Marile compilații de cronici. Istoriografia românească sub Mihai Racoviță.....	261
CAPITOLUL VI. Marile compilații de cronici. Cronica lui Ioan Neculce .....	285
CAPITOLUL VII. Dimitrie Cantemir.....	327
CAPITOLUL VIII. Literatura religioasă în epoca întâi .....	484
<b>CARTEA A DOUA. EPOCA LUI CHESARIE DE RÂMNIC</b>	
CAPITOLUL I. Influențele ce se exercită asupra ei. Cultura contemporană.....	515
CAPITOLUL II. Istoriografia în perioada a doua.....	536
CAPITOLUL III. Literatura religioasă în perioada a doua .....	598

## CAP. I.

**Influența polonă și grecească**

Când, în secolul al XV-lea sau al XVII-lea, o partidă boierească era nemulțumită sau învinsă – și nemulțumiți sau învinși erau totdeauna în caleidoscopica schimbare a Domniilor – ea lua drumul exilului. Muntenii treceau în Ardeal, la Brașov mai ales, dar și la Sibiu și până la Bistrița. Petreceau acolo între străinii din orașe, între sași și unguri – unii, cei mai însemnați și mai prețuiți, la curtea magnaților sau a principilor provinciei – ani întregi de zile, și erau printre dâșii și dintre aceia care nu se mai puteau întoarce niciodată, care mureau acolo în vreun colț ardelean, al căror neam se înstrăina pentru totdeauna.

Copiii erau crescuți în Ardeal: mulți copii de pribegi, care reveneau în țară, cu părinții lor sau după moartea acestora. Copiii aceștia erau fără îndoială dați la școală, la școala unde învățau „oameni de cinste”, precum știm aceasta de la un fiu de pribeg mort în Tirol, Ștefan-Vodă al lui Petru Șchiopul<sup>1</sup>. Din nenorocire, informații în această privință avem puține și nici nu prea putem aștepta altele. Dar e incontestabil că trebuie să fi fost în Țara-Românească mulți boieri cărora această creștere ardeleană le va fi dat cunoștințe superioare acelor pe care le aveau compatrioții și colegii lor: între altele, cunoștința limbii latine.

Numai în acest fel se explică cunoștințele neobișnuit de întinse pe care le aveau unii dintre cronicarii munteni din

---

<sup>1</sup> Viața lui a fost schițată de două ori de mine, în *Vatra*, I - II (și în broșura *O familie domnească în exil*, „Biblioteca pentru toți”) și în Prefața la vol. XI din Colecția Hurmuzaki.

secolul al XVII-lea. Așa, Constantin Căpitanul Filipescu nu știa numai grecește, întrebuițând în original pe Phrantzes, copiind versurile lui Stavrinos, cântărețul lui Mihai Viteazul, ci avea idei bune despre istoria Ardealului, căruia-i face o parte foarte largă în compilația sa, și cunoștea faptele mari ale istoriei universale, pe care le citează naiv în compilația sa. În fine, același boier muntean din a doua jumătate a secolului al XVII-lea trebuie să fi știut și latinește – sau polonește – de vreme ce citează într-un loc „un istoric leșăsc”.

Un continuator al lui Constantin Căpitanul, Radu Logofătul Popescu, fiul lui Hrizea Vistierul, a petrecut în pribegie o parte din tinerețea sa, poate copilăria sa, fugind a doua oară din țară atunci când răzburarea lui Șerban Cantacuzino atinse pe tatăl său Hrizea, mort în chinuri. Întors poate la întronarea lui Brâncoveanu, el era „logofătul latinesc” al acestuia la 1689, și din lucrările lui, pe care le vom analiza mai departe, el apare ca un om cu multe și variate cunoștințe<sup>1</sup>.

Dacă nemulțumiții din Țara-Românească treceau peste munți, cei din Moldova apucau în cele mai multe cazuri drumul Poloniei. Din Polonia a venit poate Petru Rareș; știm sigur că din Polonia a venit Alexandru Lăpușeanu. Familia acestuia a păstrat totdeauna legăturile cele mai strânse cu regatul vecin. Bogdan, fiul bătrânului Lăpușeanu, era mai mult leah decât moldovean; plăcerea lui era să stea la Hotin; cei mai buni prieteni îi avea printre tinerii nobili de peste Nistru; ca și înainte de dânsul, Despot, el își căută soție în Polonia. Ioan-Vodă fusese în tinerețea sa curtean al unui nobil polon. Petru Șchiopul stătea în continuă corespondență cu polonii, și în suita sa de greci se aflau mulți care stătuseră în Liov, care erau să se întoarcă acolo, care aveau rude în statul vecin. Oaspeții poloni veneau des în Moldova și erau foarte bine primiți. Când Iancu Sasul voi să fugă prin Polonia și fu decapitat din ordinul regelui, văduva sa se așeză în Liov, în acel Liov, străbătut continuu de negustori, cărăuși, călători, curieri și ambasadori moldoveni. Aici, după poloni sau greci,

<sup>1</sup> Cf. deocamdată: *Magazinul Istoric*, V, p. 106 și următoarele.

se măritară fetele „Ianculownei”, precum aici locuia una din fetele lui Alexandru Lăpușeanu, Tofana, ale cărei surori fuseseră cele mai multe măritate tot în Polonia.

Când Petru Șchiopul părăsi Scaunul Moldovei, mulți dintre boierii lui: Stroiceștii, Movileștii, nu-l urmăriră în exilul lui german, ci rămaseră între leși. Când Aron-Vodă fu chemat la Constantinopol, Petru Cazacul, fratele Tofanei, veni să-l înlocuiască din Polonia. Când Aron dobândi din nou tronul, cai-macamul său, Logofătul Ureche, fugi în Polonia. Refugiații tuturor partidelor își găseau adăpostul aici, și s-ar putea cita ușor și alte nume de emigrați dintre boierii moldoveni ai timpului.

Zamoyski făcu Domn dintre pribegi pe Ieremia Movilă, care jură polonilor, se sfătui cu polonii, urmă ordinele și instrucțiunile polone și guvernă pentru stăpânul său, Craiul Sigismund. Când, după moartea fratelui său Simion, chestiunea succesiunii se deschise, Mihăilaș, fiul acestuia, fu învins de vărul său, Constantin, fiul lui Ieremia, și neamul lui Simion-Vodă emigră în Polonia, unde crescură copiii la școli latinești și de unde mai târziu se întoarseră pe rând Gavril și Moise pentru a domni, iar Ioan pentru a rătăci o viață întregă în Ardeal, așteptând un Scaun pe care nu-i era dat să-l aibă. În Polonia trebuia să se retragă peste puțin timp și Constantin-Vodă, și după moartea acestuia Doamna Elisaveta stătu tot la ginerii săi leși, cu ajutorul cărora organizează expediția în profitul fiului ei Alexandruț. Moise Movilă se retrase în Polonia, precum tot în Polonia se retrăsese predecesorul său Miron Barnovschi, soțul unei polone. Vasile Lupu mărită după un cneaz litvan pe fiica sa mai mare, și Mariana, soția lui Petriceicu, care trăi și după moartea lui sub protecția regală, parcă fi fost tot o polonă<sup>1</sup>.

Relațiile acestea între Moldova și Polonia au fost deci și mai strânse și mai dese decât acelea dintre Țara-Românească și Ardeal. Mulți dintre copiii boierilor și negustorilor moldoveni vor fi învățați în Polonia. Din chiar puținul material ce

---

<sup>1</sup> *Arch. ist.*, III, pp. 272-273, an. 1705. Nu s-ar putea să fie fata lui Petriceicu.

s-a tipărit căpătăm câteva indicații. În 1582, învață la școala din Liov Constantin Vorsi, fiul lui Sima, vameșul moldovean<sup>1</sup>, stând în gazdă la o familie germană din oraș. Înainte de 31 ianuarie 1585, Grigore, consulul Sniatynului, primește „pentru educație”, la Lemberg sau chiar la Sniatyn, de la Petru Românu din Iași, pe copilul Taifan<sup>2</sup>.

Luca Stroici, care scria bucuros polonește, care era cetățean polon, care se iscălea deopotrivă românește, cu chirilice, și le așterne în josul documentelor pentru care dădea mărturie, Luca sau Lupu Stroici învățase, fără îndoială, în Polonia, pe vremea când, după restabilirea lui Alexandru Lăpușeanu, tatăl său Ioan, un trădător fără scrupul, rățăcea peste hotar, în statele regelui<sup>3</sup>. N-ar fi imposibil ca și amândoi frații Movilești, care domniră, să fi primit o educație polonă: într-adevăr, tatăl lor, Ioan, și unchiul lor, Văscan, care serviră pe Despot, uzurpatorul, trebuie să fi părăsit Moldova, poate chiar pentru totdeauna, în 1563<sup>4</sup>. Miron Costin avea numai câteva luni când tatăl său, Hatmanul Costin, ieși din Moldova împreună cu protectorul său, Moise Movilă, și nu mai reveni în țară. El, Miron, își făcu toate studiile la Bar, în Podolia<sup>5</sup>. Înainte de dânsul, Grigore Ureche petrecuse între străini mulți ani din viața sa de copil și de tânăr și și formase aici spiritul<sup>6</sup>.

În literatura secolului al XVII-lea această influență s-a resimțit puternic. Impulsul la coordonarea, traducerea și amplificarea cronicilor slavone ale Moldovei îl dobândi Grigore Ureche, citind opere de istorie apărute în Polonia și descoperind în ele o sumedenie de lucruri care interesau Moldova. Se știe – și s-a spus și în volumul întâi – că lucrarea lui Ureche

---

<sup>1</sup> Iorga, *Relațiile comerciale cu Lembergul*, I, pp. 68-69; *Studii și documente*, XXII, tabla; Iorga, *Note polone*, în *An. Ac. Rom.* pe 1924.

<sup>2</sup> *Ibid.*, p. 83; *Studii și documente*, l.c.

<sup>3</sup> Hurmuzaki, XI. Cf. p. XLIV.

<sup>4</sup> *Ibid.*, pp. L-LI.

<sup>5</sup> V. vol. I, la analiza cronicii lui Miron.

<sup>6</sup> V. biografia lui Nestor Ureche cuprinsă în St. Orășanu, *Cronicarii moldoveni din sec. al XVII-lea*, București 1909, p. 59 și urm. Cf. și I. Minea, în *Viața Românească* pe 1925.

nu e decât o fuziune a vechilor letopisețe, mai ales cu cronică leșească a lui Ioachim Bielski. Simion Dascălușul, singurul adevărat compilator al lui Ureche, a fost îndemnat să-l amplifice pe acesta prin lectura unui nou izvor polon, Paszkowski. În fine, în alt domeniu, în poezia religioasă, de la poetul polon Kochanowski a luat Dosoftei ideea și forma Psaltirii sale rimate.

Miron Costin și-a dat fiii la învățătură în Polonia<sup>1</sup>. Unii profită mai mult, alții mai puțin de această creștere deosebită. Cel mai învățat și mai capabil dintre dâșii, sub toate raporturile, Logofătul Nicolae, a primit o educație pur polonă. Firea lui semănă cu a erudiților poloni din vremea sa; același respect pentru cele scrise, aceeași lipsă de critică, aceeași dorință de a îngrămădi mult, fie de orice calitate, ca și la modelele sale. Izvoarele de care s-a folosit în operele sale istorice au fost, iarăși, în majoritate polone. Din literatura polonă contemporană putea și-a fi căpătat el și ideea de a alcătui din bucăți luate de la toată lumea – de la scriitorii clasici, bineînțeleș – și din considerații banale acea voluminoasă și puțin cuprinzătoare predică pe care a numit-o *Ceasornicul Domnilor*.

Literatura polonă din secolul al XVII-lea era însă stăpânită de spiritul Renașterii, era o înflorire de toamnă, în regiuni îndepărtate, a acestui sănătos curent de înnoire. Italienii ca Buonaccorsi, bombasticul Callimachus, elevii poloni ai școlilor italiene, de care au fost întotdeauna foarte mulți, au adus în „Sarmația” gustul pentru clasicitatea latino-greacă – pentru cea latină mai cu seamă – și moda de a o imita pe cât se poate. Până târziu în secolul al XVII-lea durează exodul polonilor spre Italia și venirea italienilor, cărturari și aventurieri, în Polonia. Marele Zamoyski, puternicul om politic și dibaciul general, era un bărbat foarte cult, care făcuse studii serioase în Italia, care improviza versuri latine și aprecia frumusețea operelor antice: castelul său polon semăna cu eleganta vilă a vreunui principe italian din timpurile Renașterii. Biograful lui Zamoyski, Heidenstein, secretar al regelui, e și el umanist și

---

<sup>1</sup> V. mai jos.

imită și el modele antice în multe și uneori frumoasele sale opere istorice. Gorecki, Lasicki sunt niște împodobitori ai adevărului istoric, niște naratori retorici ca și dânsul. Și, înaintea de dânsul, însuflețit de același spirit, scrisese, traducând, întregind, armonizând pe latinește originale polone, emigratul italian Alessandro Guagnini, care s-a bucurat de o mare faimă și a avut o mare influență<sup>1</sup>.

Aceleiași direcții îi aparțin, în secolul următor, Kobierzycki, Wassenberg, autori pompoși de biografii regale lăudătoare, săpători de medalioane istorice după norma Renașterii; de dânsul se țin Kolalowicz, iezuitul, un mare compilator, Kochowski, și el împletitor de cununi istorice pentru patroni, Pastorius, un linguiștor de Curte, Rudawski chiar – care toți întunecă prin îngrijită lor latinească de împrumut operele scrise în polonește ale lui Jerlicz<sup>2</sup> și Passek, dintre care acesta din urmă descrie și *Domnia glorioasă a lui Ioan al III-lea*, eroul Sobieski. Pe vremea Costinilor, în fine, scrie frumoasele sale epistole latine elegantul Zaluzki.

Modelele erau acestea, această icoană cam palidă a literaturii italiene din epoca Renașterii, care și ea imita de departe, fără a-i înțelege spiritul, corecta, de multe ori, recea literatură a Romei; și însăși literatura latină datoră aceste defecte de rigiditate, de stângăcie a imitației literaturii grecești. Putea să rămână viață, independență de idei, spontaneitate în formă după atâtea preparări savante? Și, pe de altă parte, se putea strămuta într-o limbă greoaie, neînzechestrată cu expresiile necesare, într-o limbă care n-avea o literatură medievală, – se putea strămuta singurul și marele merit al acestei literaturi de imitație, corectitudinea, eleganța formei?

Miron Costin nu prezintă încă tipul perfectului savant; firea lui vioaie de moldovean n-a fost desființată de cultura străină. Dacă-l simțim împiedicat în dezbaterile problemelor de antichități istorice, el scapă în curând la largul lui în povestirea evenimentelor contemporane, în desfășurarea

<sup>1</sup> V. vol. I.

<sup>2</sup> Extracte din acesta și în *Archiva istorică* de B.P. Hasdeu, II, p. 12 și urm. Un fragment din Kochowski, în Hurmuzaki, XI, p. 59, No. LXXXVI.

naturală și colorată a căror faptă face să se prevadă narațiunea lui Neculce. Dar fiul, Nicolae Costin, acesta s-a transformat cu totul: a devenit omul școlii, omul lecturilor sale, omul formulelor.

Totuși această influență ne-a fost de un neprețuit folos. Oricum era și ori prin câte repetări s-ar fi auzit, era glasul armonios al antichității pe care-l auzeau școlarii români din Polonia. Scriitorii comentați în școli erau scriitorii antici, și povestitorii la modă, poeți răspândiți căutau să-și apropie spusele ale acelor mari și îndepărtați maestri. De aici rezultă pentru ai noștri gustul citirii, îndemnul la scris, întrevederea de orizonturi noi, setea de adevăr și presimțirea frumosului, lucruri care nu puteau rezulta din studierea literaturii religioase în slavonește: literatură seacă, moartă, de tâlc și de exegeză. Părăsind-o pe aceasta pentru a admira și imita pe cealaltă, spiritul românesc trecea de-a dreptul din întuneric la lumină, din negura medievală slavonă la claritatea modernă latină a Renașterii. Durerile pribegilor, suferințele învinșilor în luptele politice serviseră deci la ceva pentru urmași; ele le răscumpăraseră sufletul din neștiință și amorțeală.

Cel dintâi impuls către istoriografie, genul în care a trebuit să se manifeste mai mult din sufletul neamului, a venit din școala polonă. Dar după Costinești Polonia decăzută, peste câțiva ani îndepărtată de la hotarele noastre, n-a mai exercitat nicio influență asupra noastră, – nicio influență directă, căci ideile Costinilor au lucrat necurmat asupra cărturarilor din generațiile următoare. Dimpotrivă, mult mai durabilă, mult mai generală și mai intensă a fost altă înrâurire, care a atins Țara-Românească și Moldova în același timp, care a amestecat binele ce a făcut cu mai mult rău decât înrâurirea polonă. Vreau să vorbesc de influența greacă asupra culturii noastre în prima din perioadele ce am statornicit.

Cucerirea otomană a întrerupt pentru multă vreme dezvoltarea culturii bizantine. Cu căderea orașului în care se rezuma viața politică și civilizația Imperiului, elenismul primi o lovitură din cele mai grele. Învățații se împrăștiară, cărțile se

risipiră; gustul de lucru pieri. O amorțeală de aproape un secol cuprinse pe greci, care abia în a doua jumătate a secolului al XVI-lea reluară tradițiile părăsite, în același timp când influența lor începea să se simtă în Statul imens al cuceritorilor și familii bogate, puternice, purtând frumoase nume vechi, reapăreau la suprafață, intervenind și înrâurind în fluctuațiile politice. Abia atunci, cu ambiția politică se redeșteaptă cultura laică, pe când înainte întreaga viață a grecilor învinși se rezuma în religia lor, a cărei ierarhie dădea o zadarnică iluzie de persistență a trecutului.

Gerlach, cunoscutul predicator al internunțiului german, găsi iarăși la Constantinopol manuscrite, scriitori și intriganți grecești. Ceea ce ne spune el și Crusius despre marele Mihail Cantacuzino, mândrul capitalist și dibaciul agent politic, despre Teodosiu Zygomala, omul Patriarhului, ne arată că în Constantinopol se iviseră din nou compilatorii literari și patronii, temeliile culturii bizantine din secolul al XV-lea<sup>1</sup>. Probabil din același secol al XVI-lea e și interesanta jelanie în versuri asupra pierderii Constantinopolului, pe care o redactă, cu ochii asupra trecutului dispărut, Hierax<sup>2</sup>.

Cu plecarea lui Mihail Cantacuzino dispăru însă „principele grecilor” și „speranța lor”<sup>3</sup>. Un altul nu se găsi să-l înlocuiască în marele rol de protector al neamului său și al culturii acestuia. În Constantinopol nu se mai constată o viață intelectuală grecească, și nici în restul Turciei europene.

După îndemnul unui Domn român, al lui Petru Șchiopul, Ierotei sau Dorotei de Morembasia redacta, către sfârșitul secolului, un βιβλίον ἱστορικόν, care se tipări mai târziu numai. Doamna lui Petru era o greacă; fratele lui, Alexandru, ținuse pe fiica unui Salvareso din Chios cu o perotă catolică; fiul acestuia, Mihnea, Domnul Țării-Românești, era mai mult grec decât român, și el scria membrilor familiei sale scrisori în

<sup>1</sup> V. St. Gerlach, *Tagbuch einer in die Türkei 6-jährigen röm. kaiserl. Gesandtschaft*, 1674, in fol.; Crusius, *Turco-Graecia*, Basel, 1584, in 4°.

<sup>2</sup> Publicată în Sathas, *Bibl. graeca medii aevi*, I, Veneția, 1872: Αἱ τῶν Τούρκων Ἰακώβων.

<sup>3</sup> *An. Ac. Rom.*, XVIII, p. 18 și nota 3.

această limbă, care era pentru dânsul limba maternă<sup>1</sup>. Întotdeauna familia lui Mircea Ciobanul, tatăl lui Petru și Alexandru, fusese înconjurată și servită de greci, care formară Curtea lui și, mai târziu, a energicei lui văduve, Chiajna. Mulțumită Mirceștilor, țările române, cutreierate și exploatare încă din secolul al XIV-lea de negustori greci, vizitate de timpuriu de prelați greci, deveniră adăpostul iubit și mănăs al acestui neam.

Turcii priveau cu mulțumire formarea în Imperiu a unei clase amestecate de speculanți politici, dominați numai de interesul lor personal, fără păreri de rău pentru trecut, fără speranțe pentru viitor, credincioase instrumente de dominație ale Împăratului păgân. Erau în această clasă, care dădea înaltul cler creștin, Voievozii principatelor, boierii acestora, oamenii de afaceri constantinopolitani, bursierii Capitalei – erau greci, dacă erau și armeni, slavi, români, care, vorbind grecește și turcește, abia își mai aduceau aminte de locul unde se născuseră și de sângele ce le curgea în vine. Politicește turci, ei se simțeau mai ales greci prin civilizația căreia în chip natural i se robiseră.

Influența lor politică se găsea oriunde, dar le trebuia un centru pentru cultura lor elenică.

Multă vreme nu și-l găsiră. În Veneția, unde colonia grecească era foarte numeroasă și bogată, în Veneția, unde rezida, ca șef al grecilor locali, un arhiepiscop de Filadelfia, a fost, încă din secolul al XVI-lea, un mic centru cultural al națiunii. Dar aceasta n-avea și nu putea să aibă strălucirea trebuitoare.

Nu în jurul unui tron arhiepiscopal și pe pământ latin, ci pe pământ de ortodoxie, sub aripile unui principe drept-credincios, această cultură putea să se întemeieze și să prospere. Tipărind la 1622 un *Catehism creștinesc* la Wittenberg, grecul Zaharia Gerganos din Teaki se adresează în prefața sa latină către toți patronii posibili ai elenismului: „prea-puternicii

---

<sup>1</sup> *Ibid.*, p. 7 și urm. – Am mai aflat, în Veneția, o scrisoare a lui Mihnea, care s-a publicat în prefața la *Studii și documente*, III.

regi ai Moscovei și Iberiei, sfinții patriarhi, prea-strălucirii Domni ai Moldovei, Țării-Românești și Rusiei (sic)” etc.<sup>1</sup>.

Nu în Iberia, desigur, la micul dinast caucazian de acolo, se putea opoși cultura ce emigrase din Bizanț. Rușii – muscalii, adică – inspirară de timpuriu mari speranțe „fraților întru Hristos” de nație grecească, sub raport cultural ca și sub cel politic. Pe când Țarul n-avea mijloace să se amestece în Orient, un stareț grec, în același timp profesor de filozofie și teologie, Gherasim Blachos Cretanul, adresa lui Alexie, în 1656, un *Θρίχμβος κχτά τής τών Τορκών βακλείας*, în care-l asemăna cu Filip al Macedoniei, îl împodobește cu epitete lăudătoare, îl asigură de recunoștința poporului grecesc și de biruința asupra turcilor<sup>2</sup>. Până la luarea Azovului însă de Petru cel Mare, pe care-l salută cu acest prilej un alt grec cu un alt *Θρίαμβος*<sup>3</sup>, până atunci speranțele acestea erau premature, și în orice casă, nu în sălbatica Moscova, se putea căuta un adăpost pentru muzele elenice rătăcitoare.

Acest adăpost se putea căuta mai firește la noi. E adevărat că Mihai Viteazul, deși servit de mulți greci, între care învățatul Cipriot Luca, episcop de Buzău, apoi Mitropolit<sup>4</sup>, nu mai era pentru acest popor ce fuseseră Domnii munteni de mai înainte, e adevărat că în Moldova grecismul pierduse mult teren prin instalarea Movileștilor, înfeudați politici și culturii polone, dar această perioadă de întrerupere fu scurtă. Clienții turcești veniră de pe la 1610 înainte în Scaunele ambelor principate, și cel mai strălucitor dintre dânșii, un om cu trecere la turci, un Domn respectat, Radu Mihnea, era crescut la Ivirul din Atos, ne spune un cronicar, și buna lui educație, primită aici și la Veneția, era o educație curat

<sup>1</sup> Legrand, *Bibliographie hellénique du XVII-e siècle*, I, Paris, 1894, p. 161 și urm.

<sup>2</sup> Erbiceanu, *Cronicarii greci*, pp. 146-147.

<sup>3</sup> *Θρίαμβος ἦτοι λόγος ἐγκωμιαστικός πρὸς τὸν εὐσεβέστατον... Πέτρον... διὰ τὴν Ἀζωξίας ἄλωσιν, προσέτι δὲ καὶ προτροπή πρὸς τὸν αὐτὸν καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἄρχοντας καὶ στρατηγοὺς αὐτοῦ ὅπως ἐγείρωσι πόλεμον κατὰ Ἀγαρηνῶν. Ibid.*

<sup>4</sup> Papadopulos Kerameus, *Ἱερ. Βιβλ.*, III, p. 199 (4); IV, p. 21.